

role as an organizer and manager of the school foreign language education, capable to monitor the quality of the educational activities and measure the students' academic success.

The author's definition of the future foreign language teacher monitoring competence is formulated with regard to the principles, functions and methods of monitoring in education, as well as the specifics of pedagogical activity.

Readiness to the monitoring activities – the ability and willingness of the future teachers of foreign languages to implement educational measurement by integrating relevant professional, psychological, pedagogical, mathematical and statistical knowledge, practical skills and experience in educational management and monitoring of education. A dynamic and structured system of the personality of the future foreign language teachers consists of four components:

– cognitive, the present system of psychological and pedagogical knowledge of planning, organizing and monitoring of the quality of school education in foreign language;

– activity (set of lingua-communicative and pedagogical skills to ensure the management and improvement of teaching and forms of monitoring and management);

– motivational, represented interest and value orientations regarding the monitoring of intelligence;

– personal, describing the teacher as a manager foreign language education.

Prospects for further research are to definite problem in expressing pedagogical conditions of formation of monitoring competence of the future foreign language teachers during their professional training.

Key words: *monitoring in education, monitoring principles, monitoring methods, monitoring competence, readiness for the monitoring activities, future foreign language teacher, foreign language education.*

УДК 378 [-024.76:37.091.32]:808.5 (О.Захаренко)

Олена Семенов

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-8697-8602

DOI 10.24139/2312-5993/2017.01/163-174

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ГУРТКОВОЇ РОБОТИ З РИТОРИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ (на матеріалі творчої спадщини Олександра Захаренка)

У статті здійснено огляд теоретичних джерел щодо гурткової роботи, окремих аспектів риторичної майстерності відомого українського педагога, директора сільської школи в селі Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області Олександра Антоновича Захаренка. Акцентовано увагу на засвоєння майбутніми вчителями під час курсу «Методика викладання української мови у вищих педагогічних навчальних закладах» системи теоретичних знань, мовленнєво-риторичних умінь, навичок ефективної переконуючої комунікації, необхідних для формування в учнів риторичної компетентності як на уроках, так і в межах гуртка з риторики. З урахуванням вимог щодо функцій, принципів позакласної роботи, гурткової роботи з риторичної майстерності та на основі творчої спадщини Олександра Антоновича Захаренка запропоновано проблемно-пошукові, творчі завдання для магістрантів.

Ключові слова: школа, учень, учитель, риторична підготовка майбутніх учителів-словесників, урок, гурток з риторичної майстерності, Олександр Захаренко.

Постановка проблеми. В українському суспільстві початку XXI ст., що значною мірою характеризується інтенсивним розвитком мовленнєвих комунікацій, соціально і професійно необхідним є вправне володіння словом і переконливим мовленням. У зв'язку з цим зростає роль риторичної підготовки в загальноосвітньому й вищому педагогічному навчальному закладах.

На потребі розвитку мовленнєвої, риторичної культури, культури мислення, мовлення і спілкування учнів наголошується в Концепції нової української школи [8]. На засвоєнні учнями ключових понять риторики (логос, етос, пафос і топос, ритор і оратор, риторичний текст), еристики як мистецтва діалогів акцентується увага у шкільних програмах з української мови і літератури [7].

Продовження роботи з формування риторичних здібностей, мовного чуття і мовного смаку, усвідомленої позитивної мовної поведінки школярів триває в позакласній роботі. Гурток з риторики, риторичної майстерності як одна із форм позакласної роботи з обдарованими учнями актуалізує індивідуально-особистісні якості школярів (емоційно-вольову сферу, потреби, мотиви поведінки), мисленнєво-мовленнєву діяльність для досягнення ефективної соціальної взаємодії та взаєморозуміння, сприяє особистісному розвитку і творчій самореалізації. Важливість шкільного гуртка з риторики актуалізує необхідність риторичної підготовки майбутніх учителів. Значною мірою риторична підготовка важлива для майбутніх учителів-словесників, яким важливо володіти оригінальним мовомисленням, мовотворчою манерою (Н. Голуб), технікою мовлення, уміннями й навичками аналізувати та продукувати риторичні тексти в різних жанрах відповідно до мети і функціонального призначення, способами мовного і невербального впливу на аудиторію, формувати власний стиль педагогічної діяльності.

Невід'ємним складником занять із курсів «Академічна риторика», «Методика викладання української мови у вищих педагогічних навчальних закладах» є вивчення ідіостилю видатних педагогів. Поняття ідіостилу або індивідуальний стиль застосовують, коли аналізують стиль письменника. В останні десятиліття фахівці активно вивчають індивідуальний авторський стиль, індивідуальну авторську манеру як засіб репрезентації індивідуально-авторської картини світу дослідника. Ідеться про мовні засоби, які характерні для професійної мовної особистості особливого типу і віддзеркалюють його інтелектуальний потенціал, уміння інтерпретувати, оцінювати, презентувати нове знання.

Зразком і взірцем індивідуальної дискурсивної манери, риторичної культури величали Олександра Антоновича Захаренка, директора

Сахнівської школи в селі Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, академіка АПН України. Яскраві виступи видатного педагога на численних шкільних лінійках, з'їздах, учительських форумів, зборах Академії педагогічних наук, сесіях Верховної Ради України називали уроками мудрості, людяності і моральності. Власною Добродією Народний учитель доводив, що «без творчого вчителя не може бути ні нової школи, ні нового суспільства, ні вільної України [4, с. 25]. Педагогічна спадщина О. Захаренка є вагомим джерелом підготовки майбутніх учителів-словесників до гурткової роботи з риторичної майстерності.

Аналіз актуальних досліджень. Питання позакласної роботи відображені в Законах України «Про освіту» (1991), «Про позашкільну освіту» (2000), Указі Президента України «Про вдосконалення роботи щодо виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» (2010). Про гурткову роботу йдеться у працях Н. Волошиної, О. Куцевол, Б. Степанишина, Г. Токмань та ін. Концептуальні ідеї формування риторичної компетентності майбутніх учителів є об'єктом наукового пошуку Н. Голуб, О. Кучерук, Л. Мацько, В. Нищети, Г. Онуфрієнко, Г. Сагач та ін. Авторську методичку талановитого українського педагога ХХ століття, його «педагогіку конкретної дії» аналізують І. Зязюн, А. Кузьмінський, Ю. Мальований, Н. Ничкало, Н. Орлова, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін. Праці дослідників сприяють аналізу проблеми «українська мовна особистість О. Захаренка у формуванні риторичної майстерності вчителя».

Мета статті – здійснити огляд теоретичних джерел щодо гурткової роботи, окремих аспектів риторичної майстерності Олександра Антоновича Захаренка і на цій основі запропонувати проблемно-пошукові завдання для підготовки майбутніх учителів-словесників до гурткової роботи з риторичної майстерності.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз наукових джерел для з'ясування понятійно-категоріального апарату дослідження, стану розроблення проблеми; вивчення й узагальнення педагогічного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Питання формування мовленнєво-риторичних умінь і навичок ефективної переконуючої комунікації в учнів розглядаємо серед основних у мовно-риторичній підготовці майбутніх учителів-словесників до гурткової роботи. В «Енциклопедії освіти» позакласною роботою визнано заняття із групою учнів або з учнями класу, які відбуваються в позаурочний час і спрямовані на формування пізнавального інтересу до предмета, розширення знань, умінь і навичок, розвиток самостійності, індивідуальних здібностей і схильностей, задоволення інтересів учнів [6, с. 684]. Фахівцями [9] охарактеризовано освітню, виховну, креативну, рекреаційну, соціалізаційну, самореалізаційну функції позакласної роботи, обґрунтовано принципи науковості, системності, наступності, зв'язку теорії з практикою,

емоційності, креативності, міцності засвоєння знань, урахування індивідуальних особливостей кожного школяра. Залучення учнів до різних видів творчої діяльності в позакласній роботі дозволяє вчителям у більш сприятливий спосіб вивчити потенційні можливості, спроможності, дослідницькі інтереси, уподобання школярів, виявити творчу індивідуальність, допомогти самовизначитися, знайти своє призначення в житті і в майбутній професії.

Ефективною формою позакласної роботи у процесі вивчення української мови і літератури, що розвиває творче мислення та здібності школярів, учителі називають гурток, невеликі об'єднання учнів за певними дослідницькими інтересами. Гурткова робота дає можливість, на переконання О. Захаренка, виявити й розвинути природні можливості дитини, і «тоді дитяча душа заспіває, забринять струни серця. Особистість учня стане готовою до високого польоту. Так з'являться письменники, поети, художники, різьбярі, теслярі, математики» [2].

Роль гуртка з риторичної майстерності в загальноосвітній школі особлива: на заняттях навчаємо вихованців правилам виразного читання, постановці мовленнєвого дихання, розвиваємо критичне, творче мислення, мовні, літературні, креативні здібності, уміння вільно, невимушено триматися перед аудиторією, вести діалог, поважаючи думку співбесідника. Таку атмосферу непримусової, радісної, творчої корисної співпраці, духовного спілкування й мислення створював довгі роки в Сахнівській школі вчитель фізики і математики Олександр Захаренко.

Специфіка педагогічної діяльності передбачає володіння вчителем низкою вмінь, що забезпечують успішне розв'язання різноманітних навчально-методичних і виховних завдань засобами вмілого, доцільного педагогічного спілкування, професійним мовленням, нормами мовленнєвої поведінки. Тому в мовно-риторичній підготовці майбутніх учителів-словесників акцентуємо увагу на вдосконалення вмінь вести розгорнутий монолог (лекцію, доповідь, повідомлення з фахової проблематики та діалог (бесіду), володіти культурою діалогу, полілогу, диспуту, полеміки, дискусії, суперечки, добирати різноманітні мовно-виражальні засоби залежно від ситуації спілкування та жанру публічного виступу, володіти режисурою педагогічної дії, що становить риторичну майстерність учителя.

Невід'ємним компонентом занять з українського красномовства вважаємо слухання й аналіз студентами «живого» мовлення, відео-, аудіозаписів публічних виступів відомих особистостей. На жаль, таких записів виступів О. Захаренка не збереглося, складно відчувати інтонацію, паузи, переживання вчителя. Для вивчення специфіки риторичної майстерності вчителя, його режисуру педагогічної дії обираємо, власне, тексти виступів, книги Олександра Антоновича («Гордієві вузли сучасної школи. Як їх розв'язати», «Суперечливі думки», «Поспішаймо робити

добро», «Поради колезі, народжені в школі над Россю», «Слово до нащадків», «210 шкільних лінійок», «Енциклопедія шкільного роду»), кожній з яких властива глибина змісту, проблемність, духовність, соціальна відповідальність, переконливість, спогади його колег та учнів.

На заняттях із майбутніми вчителями аналізуємо витoki риторичної майстерності засновника Авторської школи, що «в епоху несприятливу, серед буденщини маленького села» позбавляла вчителів, учнів, батьків від відчуття комплексу меншовартості». Базові цінності дослідника (Людина, Батькіщина, Дитина, Учитель, Праця, Культура, Патріотизм), його педагогіка конкретної дії і взаємодії (і реалізовані на цій основі проекти – побудовані толокою обсерваторія, планетарій, картинг, дельтаплан, телескоп, літній і зимовий басейни, стадіони, спортивні майданчики, теплиці, фонтан, автодром, космодром, профілакторій, дендропарк та ін.) підтверджують пророчі слова видатного мовознавця Олександра Потебні: «І в нас є щось своє, нами і по-нашому зроблене для цивілізації світу».

Аналіз виступів і текстів О. Захаренка [2–5] доводить, що педагог збагатив концепти «школа», «учень», «урок», «учитель» новими аксіологічними смислами. Зокрема, лексема «школа» насичена низкою яскравих емоційно-зabarвлених синонімів, що дозволяють відтворити «особливе почуття гордості й відповідальності за *рідний дім – Сахнівську школу..., красуню, яку плачуть багато поколінь*». За неспішною розповіддю автора школа постає «*маленькою державою (виділення наше – О.С.), у якій не готували до майбутнього життя (воно пульсувало в буднях – не рафіноване сторінками підручників, а справжнє, тривожне, суперечливе), де відбувався постійний, самостійний рух уперед, де навчали думати і мріяти, втілювати ці мрії в життя*».

Кожний урок, за О. Захаренком, «*єдиний, і це урок «повної свободи вибору форм і методів, високої вимогливості і турботи про здоров'я дитини», неповторне єднання учительської душі з душами своїх вихованців*». У Сахнівській школі, дійсно, усі (і учні, і вчителі) працювали, як у батьківській хаті: «*учня не ображали, не гримали, а підтримували, давали можливість розкрити свою творчу обдарованість*» [3, 28].

Любов, одержимість, творчість, – риси, що увиразнюють концепт «учитель» у виступах Олександра Захаренка: «Школа красива не зовнішністю, а внутрішнім змістом, який повсякденно, повсякчасно наповнюється *вчителем, ... котрий живе любов'ю до дітей, має знання ґрунтовні, із сумнівом і доказом, із власною думкою й елементом наукового дослідження і пробуджує в дітей природну обдарованість*» [4, 130]. Учитель, зазначає дослідник, має бути носієм української мовленнєвої культури: володіти літературними нормами, культурою висловлювань, «вимітати» частки бруду, що інколи, мимовільно, залітають у наш город» [4, 131], «своїм переконливим словом застерігати учня від зламу душі, запобігти сердечній травмі або загоїти рану, яка кровоточить» [2].

Сільський учитель і директор школи був не тільки знавцем української мови, а й, власне, активним учасником її розвитку та оновлення. Вільно володіючи українським словом, розмаїттям виразних мовних засобів, особистісних мовних кліше, їх дієвістю, доречністю, естетичністю, емоційністю, влучністю Олександр Захаренко умів зацікавити, переконати, спонукати, заохотити, зріднити [10]. Педагог тонко володів методикою «живого мовлення і спілкування», механізмом імпровізації в реальних ситуаціях спілкування.

Спокійний, наповнений енергією й оптимізмом голос, ознаками якого були чіткість, внутрішня й контекстна тонічність кожного слова, щирість, переконливість інтонації, мелодійність, – усе це згуртовувало навколо себе гармонійні особистості. Умів аргументовано і делікатно подискутувати, доречно зауважити і пошанувати співрозмовників, звертаючись толерантно й урочисто: *Вельмишановний колего! Шановний друже! Добродії! Молоді сахнівчани! Шановні односельці, дорогі мої земляки і землячки!* За спогадами учнів, колег, за лічені хвилини йому вдавалося встановлювати психолого-емоційний контакт з дитиною й батьками, «увійти в душу», і це одразу породжувало довіру й доброзичливу атмосферу в бесіді.

Лаконічність, чіткість і образність слова виховував у своїх вихованців директор Сахнівської школи, залучаючи їх до п'ятихвилинних етичних бесід на щоденних шкільних радіолінійках. Теми різні і дуже важливі для села і школи: навчання, виховання, участь у шкільних заходах батьків. Ось початок одного з виступів на шкільній лінійці: Тема «*Довголіття*». «Щоб людина довше жила, треба, щоб не старіла душа. А що ж таке душа? Мабуть, це просто внутрішній наш світ» [5, 4]. З особливим захопленням учні чекали інтелектуальних розминок, що налаштовували на творчу роботу на уроках і в гуртках.

З однаковою мірою відповідальності О. Захаренко готувався до виступів на шкільних лінійках, з'їздах учителів, зборах Академії педагогічних наук чи на сесіях Верховної Ради України: ретельно продумував стратегію виступу: визначав цільову настанову, власне бачення проблеми, прийоми зацікавлення (оригінальний, незвичний початок, контраверсивне запитання, психологічні паузи), створював дієву словесну форму промови. Так народжувалися захаренкізми [11, 14]. На заняттях пропонуємо виконати риторичний аналіз окремих тез виступів: *«Поспішаймо роботи добро. Духовне добро. Воно в стократ цінніше від матеріального. Повторімося в наших вихованцях прекрасними рисами національної культури, патріотичним духом любові до свого народу, любові до вищої якості людини – творчості!..»* [3, 14]. Глибоко символічні слова «Поспішаймо роботи добро», написані на фронтоні приміщення Сахнівської школи, стимулюють замислитися над смислом «сродної» праці.

Уміння викликати емоційно-почуттєвий відгук у реципієнтів, створюючи біля себе емоційне біополе, О. Булатова називає мовленнєвим магнетизмом, що є невід'ємним атрибутом риторичної майстерності. «Говорити красиво, чаруючи учнів своєю переконливістю, – доля педагогів артистичних, які словом роблять те, що художник відображає пензлем. Вони «живописують» за допомогою багатства словника та різноманіття художніх прийомів. Їхнє мовлення завжди виразне й нестерте» [1, 86]. Феномен мовної особистості Олександра Антоновича увиразнює єдність природніх, успадкованих від батьків високих людських якостей із сформованою постійною, напруженою, наполегливою, титанічною працею соціокультурною й морально-духовною позицією, власне, самого педагога.

Проектуючи проблемно-пошукові, творчі завдання з урахування вимог щодо функцій, принципів позакласної роботи, гурткової роботи з риторичної майстерності та на основі творчої спадщини Олександра Антоновича Захаренка, прагнемо зберегти особливу психоенергетику особистості. Дійсно, «цим даром наділені не всі натури, його не завжди можна пояснити, проте емоційно діти відразу фіксують токи добра, духовності, які випромінюються від педагога [5, 86]. За працями О. Захаренка укладаємо лінгвориторичний цитатник та пропонуємо аналітичне осмислення таких, зокрема, висловів: *«Слова, що ліки – допомагають людині лишень, коли вони сказані від душі»; «Шевченко – це сама Україна, добропорядність народу»; «Сім'я – це еліксир психічного здоров'я»; «Діти..., я без вас – як човник без вітрил».*

Проаналізуємо концепти Толерантність, Порядність, Патріотизм, Скромність, Повага, Великодушність, Вдячність, що є наскрізними у виступах О. Захаренка й відображають українську ментальність. Сформулюємо тему та мету, змоделюємо слухацьку аудиторію, прийоми активізації уваги, якими послуговується автор: *«Патріотизм – це святе почуття, яке не піддається осміюванню, яке кличе на подвиг і навіть на самопожертву в ім'я батьківщини, в ім'я дітей, яким належить майбутнє»; «Повага – це, мабуть, та єдина ниточка, що з'єднає покоління, що натягується щоразу як струна»; «Порядність – це не лише зовнішній видимий порядок, а й внутрішній. Це твоє, колего, завдання – привчати до порядності, тобто життєвого порядку, до дисципліни праці».*

Мовотворчість О. Захаренка представлена оригінальними власними назвами: Криниця совісті, Поляна пам'яті, Дівочі гори, що в житті сільської спільноти набули виразного національно-культурного забарвлення. З'ясовуємо мовні засоби впливу на почуття громадянськості й патріотизму в дітей.

«Поляни пам'яті. Садили їх у присутності майже всіх мешканців села. 216 кущів троянд уквітчали площу перед новою школою. Чому 216? Це стільки не повернулось додому з полів війни. Садили не просто. Принесли від порогу кожної хати, з якої пішов односелець, землю, яку колись

топтали його босі ноги. Принесли воду з криниці, яку пив цей воїн. Всього було 432 відер з землею і водою. Дітям допомагали нести дорослі. Посадили за 45 хвилин за спеціально розробленим планом. Духовий оркестр грав пісні і мелодії військового часу, а на завершення – Гімн. Це було урочисто і святково, що сльози не треба було видавлювати [2].

Опрацьовуємо секрети комунікативно доцільного мовлення педагога, який прагнув створити необхідний емоційно-інтелектуальний комфорт і для учнів, і для себе, отримуючи від цього моральне задоволення. Його поради слугували дієвим інструментом педагогічного впливу. То в чому ж таємниця творчості вчителя? Схарактеризуємо мовні особливості роздумів:

«Де найперша таємниця творчості вчителя? Однозначно – в конспекті уроку, точніше у великій праці до нього, неповторного, єдиного як прожиття життя... Друга таємниця ... – у звичці знаходити нестандартні рішення будь-якої проблеми...Третя таємниця ... – у його повній свободі вибору форм і методів... Четверта таємниця – у демократизації навчання, в поєднанні з високою вимогливістю, турботою про здоров'я дитини. П'ята – у пробудженні і розпізнаванні в дітей природної обдарованості, яку всіма силами і вмінням педагога слід підтримати, розвинути, досягти найвищого рівня творчості у вибраній галузі. Шоста таємниця – стимул, стимул і ще раз стимул. Висновок-аксіома. Без творчого вчителя не може бути ні нової школи, ні нового суспільства, ні вільної України. Творчість, як прояв новизни в створенні духовних і матеріальних цінностей, потребує свободи і підтримки [2].

На вчительських з'їздах, на парламентських слуханнях у залі Верховної ради України публічні виступи О. Захаренка вражали чіткістю, логічністю, прозорливістю, баченням далеко наперед і водночас теплотою і любов'ю! Кожна думка педагога – як програма дій, з глибоким аналізом і масштабним передбаченням, з тривогою і водночас з вірою в майбутні покоління, з палкою любов'ю до дітей і вчителів. Доведіть цю тезу аналізом текстів Олександра Захаренка.

На заняттях зі студентами акцентуємо увагу на неповторній емоційно-почуттєвій палітрі текстів виступів О. Захаренка, на експресивності мовлення вчителя, що досягається використанням виразливо-зображувальних засобів на лексичному, словотворчому і граматичному рівнях. Аналізуємо чинники впливу на розвиток мовно-риторичної культури майбутнього педагога: *«...колись батько казав мені: «Ліки, що слова, – допомагають людині лишень, коли вони сказані від душі»; «почуття любові до рідного краю, Батьківської землі народжені з дитинства, з материнського молока, зі школи, з лелечого гнізда, що на зелених луках, голубої стрічки Росі і безкраїх пшеничних полів, з Дівочих гір»*. Приходимо до висновку: з народної мови, розмовного мовлення односельчан черпався морально-етичний досвід, формувалося

схвильоване, небайдуже мовлення і спілкування педагога. О. Захаренко постійно вивчав індивідуальні особливості кожної дитини у школі і збуджував у неї потребу в самопізнанні й самореалізації.

Готуємо засідання круглого столу на тему *«Націю можна врятувати, дбаючи ... про її душу, якій так необхідна фізична і духовна чистота»*. Використовуємо статті, книги О. Захаренка *«Суперечливі думки»*, *«Школа над Россю»*, *«Поспішаймо робити добро»*, *«Поради колезі, народжені в школі над Россю»*, *«Слово до нащадків»*, *«210 шкільних лінійок»*, *«Енциклопедія шкільного роду»*, тема яких – моральні, громадянські, трудові аспекти людського буття, що сягають філософського узагальнення, про таку школу, щоб діти зростали в ній мислячими, працьовитими, вдячними, закоханими у свій край, чутливими до добра і краси». Це знаходить вираження у прозорості і змістовності думок, їхньому смислового навантаженні і проблемності. О. Захаренко вмів «зацепити за живе», оцінював і позитивно в українському національному менталітеті, хвилювався і про те, що його покоління треба навчити зібраності й поваги один до одного. Учитель навчав своєю поведінкою, «своєю Людністю, своїм Талантом» (І. Зязюн), спонукав учнів, колег до постійного самовдосконалення, сприяв саморозвитку, формуванню найкращих рис патріота і громадянина України.

Отже, на основі аналізу наукових джерел, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду приходимо до таких висновків. Важливим завданням курсу *«Методика викладання української мови у вищих педагогічних навчальних закладах»* передбачаємо засвоєння майбутніми вчителями системи теоретичних знань, мовленнєво-риторичних умінь, навичок ефективною переконуючою комунікації, необхідних для формування в учнів риторичної компетентності як на уроках, так і в позакласній роботі, у роботі гуртка з риторики.

Для формування індивідуального ораторського стилю, власної мовотворчої манери, техніки мовлення, вербальної та невербальної поведінки, культури слухання майбутніх учителів-словесників важливе вивчення ідіостилу видатних педагогів, зокрема риторичної культури відомого українського педагога, директора сільської школи в селі Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, академіка АПН України Олександра Антоновича Захаренка.

Аналіз виступів і текстів доводить, що педагог збагатив концепти «школа», «учень», «урок», «учитель» мову новими аксіологічними смислами Любові, одержимості, творчості. Увиразнено образ учителя, який має бути носієм україноментальної мовленнєвої культури: володіти літературними нормами, культурою висловлювань, переконливим словом учитель застерегти учня від зламу душі. Вивчення праць педагога і науковця, спілкування з колегами, які працювали і Сахнівським чарівником, дає змогу стверджувати: Олександр Антонович Захаренко

тонко володів методикою «живого спілкування»: володіючи різноманітністю виразних мовних засобів, їх дієвістю, доречністю, естетичністю, емоційністю, чистотою, умів точним, влучним словом зацікавити, переконати, спонукати, заохотити, зріднити. Завдання, запропоновані студентам на основі виступів Олександра Антоновича Захаренка, дозволяють увиразнити специфіку риторичної майстерності вчителя, що знаходить вияв в умілому використанні різноманітних мовно-виражальних засобів, тактик і стратегій і в режисурі педагогічної дії. Аналіз підготовленості майбутніх учителів до гурткової роботи з риторичної майстерності на матеріалі творчої спадщини Олександра Захаренка під час педагогічної практики виконаємо в наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатова О. С. Педагогический артистизм : [уч. пособ. для студ. высш. пед. уч. завед.] / Оксана Сергеевна Булатова. – М. : Академия, 2001. – 240 с.
2. Захаренко О. Поради колезі, народжені в школі над Россю // Освіта України. – 2005. – № 59–60.
3. Захаренко О. А. Поспішаймо робити добро : Роздуми педагога-академіка про долю освіти і дитини, вчителя і родини, краю і Батьківщини. – Черкаси, 1997. – 28 с.
4. Захаренко О. А. Слово до нащадків. – К. : СПД Богданова А.М., 2006. – 216 с.
5. Захаренко О. А. 210 шкільних лінійок. Загальношкільні лінійки, проведені в сільській школі протягом 1998–2000 рр. / Захаренко О. А., Захаренко С. О. – Сахнівка, 2002. – 293 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів : українська мова : українська література : 5–9 класи. – К. : Освіта, 2013. – 160 с.
8. Нова українська школа [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/17/mon.pdf>
9. Наукові основи методики літератури : [навч.-метод. посіб.] / [Волошина Н. Й., Бандура О. М., Гальонка О. А. та ін.] ; за ред. Н. Й. Волошиної. – К. : Ленвіт, 2002. – 344 с.
10. Мацько Л. Проблеми мовної культури вчителя у спадщині Олександра Захаренка / Любов Мацько, Олена Семенов // Дивослово. – 2007. – № 3. – С. 58–62.
11. Мацько Л. «Слово, що ліки...». Мовна особистість Олександра Захаренка / Л. Мацько, О. Семенов // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – № 11. – С. 13–16.

REFERENCES

1. Bulatova, O. S. (2001). *Pedahohicheskii artistizm [Pedagogical artistry]*. Moscow: Akademiia. (in Russian).
2. Zakharenko, O. (2005). *Porady kolezi, narodzheni v shkoli nad Rossiu [Tips for the colleague born in the School of Ros]*. *Osvita Ukrainy*, 59–60. (in Ukrainian).
3. Zakharenko. O. A. (1997). *Pospishaimo robyty dobro: Rozdumy pedahoha-akademika pro doliu osvity i dytyny, vchytelia i rodyny, kraiu i Batkivshchyny. [Fasten to do good: Reflections of a teacher-academician about the fate of education and a child, a teacher and a family, region and homeland]*. Cherkasy. (in Ukrainian).

4. Zakharenko, O. A. (2006). *Slovo do nashchadkiv [A word to the descendants]*. Kyiv: SPD Bohdanova A. M. (in Ukrainian).
5. Zakharenko, O. A., Zakharenko, S. O. (2002). *210 shkilnykh liniok. Zahalnoosvitni liniiky, provedeni v silskii shkoli protiahom 1998–2000 rr. [210 school lines. School-line, held in the village school during the 1998–2000]*. Sakhnivka. (in Ukrainian).
6. *Entsyklopediia osvity [Education Encyclopedia] (2008)*. Kyiv: Yurinkom Inter. (in Ukrainian).
7. *Navchalni prohramy dlia zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv: ukrainska mova: ukrainska literatura: 5–9 klasy [Training programs for secondary schools: the Ukrainian language, Ukrainian literature: Grades 5–9] (2013)*. Kyiv: Osvita. (in Ukrainian).
8. *Nova ukrainska shkola [New Ukrainian school]*. Retrieved from: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/17/mon.pdf>. (in Ukrainian).
9. Voloshyna, N. I. (2002). *Naukovi osnovy metodyky literatury [Scientific basis of literature methodology]*. Kyiv: Lenvit. (in Ukrainian).
10. Matsko, L. (2007). Problemy movnoi kultury vchytelia u spadshchyni Oleksandra Zakharenka [Problems of teacher language culture in heritage of Alexander Zakharenko]. *Dyvoslovo*, 3. (in Ukrainian).
11. Matsko, L., Semenog, O. (2006). "Slovo, shcho likyie...". *Movna osobystist Oleksandra Zakharenka [“The word that cures...”*. Language identity of Alexander Zakharenko]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*, 11. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Семенов Елена. Подготовка будущих учителей к кружковой работе по риторическому мастерству (на материале творческого наследия Александра Захаренка).

В статье сделан обзор теоретических источников по кружковой работе, отдельных аспектов риторического мастерства известного украинского педагога, директора сельской школы в селе Сахновка Корсунь-Шевченковского района Черкасской области Александра Антоновича Захаренко. Акцентировано внимание на усвоении будущими учителями во время курса «Методика преподавания украинского языка в высших педагогических учебных заведениях» системы теоретических знаний, речевых, риторических умений, навыков эффективной убеждающей коммуникации, необходимых для формирования у учащихся риторической компетентности на уроках и в условиях работы кружка по риторике. С учетом требований относительно функций, принципов внеклассной работы, кружковой работы по риторическому мастерству и на основе творческого наследия Александра Антоновича Захаренко предложено проблемно-поисковые, творческие задания для магистрантов.

Ключевые слова: школа, ученик, учитель, риторическая подготовка будущих учителей-словесников, урок, кружок по риторическому мастерству, Александр Захаренко.

SUMMARY

Semenog Olena. Training of teachers to group work on rhetorical skills (based on the creative heritage of Alexander Zakharenko).

This article provides an overview of the theoretical sources according to group work, certain aspects of rhetorical skills of the famous Ukrainian teacher, director of school in the village Sakhnivka (Cherkassy region) Alexander Antonovich Zakharenko.

The functions, principles of extracurricular activities in higher school are outlined. It is proved that involvement of students to different types of creative activity in extracurricular

activities allows teachers in more favorable way to explore the potential, capacity, research interests and preferences of students, to find creative individuality, self-determination, to help find their purpose in life and a future profession.

It is noted that the role of the working group of rhetorical skills in secondary school is special: in the classroom students learn the rules of expressive reading, speech breathing settings, ability to develop free, easy stay in front of an audience, to make a dialogue, to respect the opinion of the interlocutor. The attention is focused on future teachers mastering, through the course "Methods of teaching Ukrainian language in higher education institutions", the system of theoretical knowledge, speech, rhetorical skills of effective persuasive communication that are needed for the development of students' rhetorical competence both in the classroom and within the group of rhetoric.

It is mentioned that the image of the teacher must be based on Ukrainian mentality of speech culture: own literary norms, culture statements, convincing words. Studying the works of the teacher, communication with the colleagues, who worked with Sakhnivka wizard, enable us to state on thought that Alexander A. Zakharenko finely mastered the method of "live communication", a variety of expressive language tools, their efficiency, relevance, aesthetics, emotionality; he could make an interest, persuade, induce, encourage everybody with a drain, accurate and apt word.

According to the requirements for functions, principles of extracurricular activities, group work with rhetorical skills and artistic heritage of Alexander Antonovich Zakharenko are proposed problem-searching, creative tasks for undergraduates. The tasks allow to mention the specific of teachers' rhetorical skills, which finds expression in various skilful use of language and means of expression, tactics and strategies in directing of educational action.

Key words: *school, student, teacher, rhetorical training of the future language and literature teachers, lesson, working group on rhetorical skills, Alexander Zakharenko.*

УДК 378.14:378.17:378.4:37

Наталія Скачедуб

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-2249-4203

DOI 10.24139/2312-5993/2017.01/174-183

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті проаналізовано педагогічний досвід здоров'язбереження в освітньому процесі; установлено, що протягом всієї історії розвитку університетської педагогічної підготовки особлива увага в процесі виховання та навчання молодих людей надавалася здоров'ю, а в навчальних планах та програмах навчальних закладів – його збереженню та примноженню. У роботі розкрито зміст поняття «культура здоров'язбереження студентів вищих педагогічних навчальних закладів» – це інтегративна, динамічна самоосвіта, представлена сукупністю структурно і функціонально взаємопов'язаних і взаємообумовлених компонентів, що визначають можливості збереження здоров'я в суспільно значущих цілях. Визначено, що культура збереження здоров'я студента успішно формується за умов дотримання організації навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах, ідеї формування культури здоров'я, кваліфікованої участі всіх суб'єктів